

СПІВРОБІТНИЦТВО СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ ІЗ СУБ'ЄКТАМИ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

У статті робиться спроба дослідити основні напрями та ефективність співробітництва сільськогосподарських підприємств сучасної України з суб'єктами господарювання зарубіжних країн.

Ключові слова: аграрний сектор економіки, сільськогосподарське підприємство, фермерське господарство, економічне співробітництво, аграрний ринок, інвестування.

Успішність трансформаційних процесів, що відбуваються в аграрному секторі економіки України, значною мірою залежить від багатогранних контактів з іноземними партнерами на рівні економіки, науки і культури. Актуальність цієї проблеми зумовлена, по-перше, стратегічною метою України інтегруватися в європейську й світову економіку, по-друге, тривалою економічною кризою, що охопила сільське господарство нашої країни. Як зазначають з цього приводу автори книги «Реформування сільського господарства України: широке поле» німецькі вчені Штефан фон Крамон-Таубадель і Людвіг Штріве, «хоча з самого початку було зрозуміло, що трансформація застиглих, породжених плановою економікою структур в аграрному секторі у напрямку до ринкової економіки вимагатиме чимало часу і буде болісною, такого драматичного спаду виробництва і обсягів утворення вартості та погіршення соціального становища населення на селі не очікував ніхто»¹. У цьому сенсі досвід розвинутих країн у здійсненні трансформації сільського господарства може стати новим імпульсом процесу реформування агропромислового комплексу України.

Мета даного повідомлення – з'ясувати основні напрями економічного співробітництва українських і зарубіжних сільськогосподарських підприємств та його роль у реформуванні аграрної сфери України.

Одним із головних напрямів співробітництва з іноземними суб'єктами економічної діяльності є інвестування останніми розвитку сільського господарства України. Варто зазначити, що інвестиційна привабливість аграрного виробництва нашої країни упродовж тривалого періоду була вкрай низькою. Вкладання ресурсів у певний сегмент ринку не має сенсу, якщо воно дає прибуток менший, ніж той, що його можна отримати на іншому ринку. Це призводить до зниження вартості активів і не забезпечує навіть простого відтворення виробництва, на що вчені-аграрники неодноразово звертали увагу керівників держави, чиновників, що відали цією важливою сферою діяльності². На думку директора національного наукового центру «Інститут аграрної економіки», академіка УААН П.Саблука, основним критерієм, що визначає ефективність інвестицій та вкладених у виробництво ресурсів,

є їхня окупність доходами на одиницю авансованого капіталу. Однак цей критерій, всупереч вимогам економічної теорії та світової практики, вважає дослідник, в Україні ще не став основним регулятором економічних відносин на всіх рівнях управління суб'єктами економічної діяльності. А втім, саме він повинен щороку визначатися, відповідним чином узаконюватися і бути основним у системі регулювання виробничих відносин³.

З такою позицією вченого важко не погодитись. Протягом 1996-2006 років у економічній діяльності України відбувалися помітні перекося на користь обслуговуючих (банківських і торговельних) сфер, а не виробничих. Причому серед усіх виробничих сегментів економіки аграрне виробництво знаходилося у найгіршому стані. Керівництво держави, очільники аграрного сектора економіки не враховували специфіки сільського господарства як галузі з уповільненим обігом капіталу, нехтували справедливою вимогою аграрників створити цінові умови для утворення середнього по економіці рівня прибутковості. За період з 1990 по 2006 рік ціни на промислові товари, що надходили в село, зросли у шість разів порівняно з цінами на сільськогосподарську продукцію. У результаті, аграрна галузь втратила 500 млрд. гривень – якраз таку суму, яка була необхідна для відновлення матеріально-технічної бази сільського господарства. Крім того, у зв'язку з тим, що в актив виробників сільськогосподарської продукції не було включено вартості землі, селяни щороку додатково втрачали 12 млрд. гривень⁴. Якщо до цього додати ще хабарництво чиновників, рейдерство, відсутність чітких цілей у розвитку держави, політичну нестабільність, то постане логічна відповідь на питання, чому Україна в різних списках інвестиційної привабливості знаходилася на одному з останніх місць, поряд з Мексикою, Гаїті та Ямайкою.

Та, незважаючи на несприятливі умови, всупереч серйозним ризикам, на початку нового тисячоліття рух, спрямований на залучення зарубіжних інвестицій, у багатьох регіонах країни дещо пожвавився. Очолили його окремі ініціативні державні чиновники, представники бізнесу, науковці, фермери, громадські активісти. Наприклад, працівники луганської обласної державної адміністрації спільно з місцевою торгово-промисловою палатою і посольствами деяких зарубіжних країн провели у 2006 році ряд заходів, присвячених поліпшенню ділової діяльності в області. Відтак тут відбувся «круглий стіл», на якому мова йшла про стан, проблеми і перспективи покращення інвестиційного клімату в аграрній сфері. У проведенні цього заходу взяли участь керівники сільськогосподарських підприємств, банків, фінансових компаній, зарубіжні підприємці. Організатори «круглого столу» доводили представникам іноземних країн, що вітчизняний агропромисловий комплекс може бути привабливим для інвесторів хоча б дешевизною робочої сили, зручним географічним розташуванням і великою місткістю інвестиційного ринку. Здійснений комплекс заходів приніс позитивні результати: протягом 2006 року обсяг іноземних внесків у розвиток агропромислового комплексу України збільшився до 6,6 млн. доларів. Кош-

ти на розвиток сільського господарства Луганщини надійшли з 11 країн світу, в тому числі Південного Кіпру (67 відсотків загального обсягу інвестицій), США (15 відсотків), Англії (12 відсотків), Швейцарії (5 відсотків), а також Туреччини, Казахстану та деяких інших країн. Ясна річ, ні в кого не викликало сумніву те, що кошти, вкладені в сільське господарство Луганщини, належать успішним підприємцям України, які бажають бути невідомими, користуючись так званими офшорами – безподатковими зонами.

Водночас варто відзначити й те, що на перешкоді поліпшенню інвестиційного клімату в аграрному секторі економіки України все ще стояла радянська ментальність сучасних українських чиновників, яка виявляла себе у неприязні до всього «не нашого». У Луганську область декілька разів приїжджала група підприємців та експертів з розвиненої азійської держави, які пропонували збудувати тут підприємство з переробки овочів. Запропонований ними проект передбачав освоєння значних коштів, але за умови, що місце, виділене під це підприємство, буде знаходитись далеко від великих магістралей і промислових будівель. Без сумніву, щоб отримати декілька десятків мільйонів інвестиційних коштів, чиновник-патріот у будь-якій країні знайшов би екологічно чисту ділянку землі для харчового виробництва. У будь-якій країні, але не в нашій. Луганський чиновник запропонував іноземним підприємцям невелику забруднену ділянку біля дороги. Ті повернулися додому ні з чим, хоча насправді залишилися ні з чим самі луганчани.

Долаючи подібні перешкоди, підприємливі, ініціативні люди налагоджують ділові зв'язки з іноземними бізнесменами, звичайними фермерами, які розглядали в Україні «широке поле» для успішної підприємницької діяльності. Саме такі люди привели іноземців на Тернопільщину, в Бережанський район, який ще називають українською Швейцарією. І не дарма – край цей екологічно чистий, мальовничий. Саме тут у 2010 році виникло спільне українсько-швейцарське підприємство «Жива вода», яке запроваджує методи органічного господарювання. Діяльність підприємства розпочало з 90 гектарів, з часом виросло до 350. Поле тут заправляють лише органікою, вирощують пшеницю, овес, жито, ячмінь, гречку, овочі, тваринницьку продукцію. Молоко поставляють у місцевий тубдиспансер і санаторій, продають у Бережанах на ринку. Люди стають за ним у чергу. Окремі працівники цього підприємства (наприклад, механік В.Сновида) проходили стажування у Швейцарії⁶.

Органічні методи вирощування сільськогосподарської продукції на Бережанщині запроваджують також українсько-австрійське «Ауса» та українсько-британське «Лендком-Юкрейн» сільськогосподарські підприємства. Останнє успішно орендують 5 тис. га землі⁷. Поряд з новітніми технологіями вирощування сільськогосподарських культур працівники названих підприємств цікавляться суспільно-політичним життям Австрії та Британії, а також сусідніх держав, зокрема Польщі. Бережанський район є побратимом Ключборзького повіту Опольського воеводства. У малих селах цього повіту громада обирає солтисів, які працюють на громадських

засадах. Це найавторитетніші люди. Подолянам сподобалася така практика. Вони неодноразово заявляли, що найбільший ефект польська держава отримала саме від реального самоврядування.

Є чому повчитися у польських колег і українським фермерам. На відміну від останніх, які, по суті, штучно відчужені від організованого громадського життя, не мають власних представницьких органів, кожен польський фермер є членом сільськогосподарської палати і одержує матеріальне заохочення з відрахованих державою кількох відсотків з податків. Економічні стосунки між державою і фермером тут стабільні й чітко визначені. Фіксований податок складає 29 євро з одного гектара на рік. Просто і надійно. До послуг селян понад 5 тисяч дорадників, які є в кожній гміні (по-українськи, сільраді). Причому кожне відділення дорадництва має своє видавництво, що випускає інформаційні вісники та спеціальні посібники⁸.

Як свідчать дослідження, окремі підприємливі працівники українських бізнес-структур успішно розробляють і запроваджують власні бізнес-проекти. 2008 року український бізнес-консультант Є.Радовенюк полетів у Стокгольм із пропозицією для місцевих інвесторів взяти участь у розвитку в Україні агробізнесу. Запропонований ним проект сподобався шведам, і вони перерахували 10 млн. доларів на створення в Київській області аграрного підприємства. На інвестовані кошти придбали техніку, елеватори, взяли в оренду 40 тис. га землі, найняли персонал з досвідом роботи на великих сільськогосподарських підприємствах. «У нас немає такого досвіду, – признався Й.Бруно, бізнес-контролер шведського підприємства «Grain Alliance». – Найбільша агрофірма у Швеції – 3 тис.га»⁹.

Інтерес великих європейських бізнесменів і середніх фермерів до українського села останнім часом не можна порівняти з інтересом до жодної іншої галузі національної економіки. Із загальної суми 4,5 млрд. доларів, залучених українськими фірмами під час розміщення своїх акцій на біржах з 2005 по 2012 рік, на сільськогосподарські підприємства припадало 1,7 млрд. Причому з 18 вітчизняних компаній, які розмістили свої акції на біржах за кордоном, 14 репрезентували аграрний сектор¹⁰. І цьому є конкретне пояснення: сільське господарство України, незважаючи на економічну кризу, з кожним роком нарощує свої економічні показники. Так, обсяг агровиробництва за останні шість років збільшився з 94,3 млрд. до 248 млрд. гривень. Понад 80 відсотків сільгоспідприємств були прибутковими. До речі, в металургії, телекомунікаціях і транспортній сфері він становив трохи більше 50 відсотків¹¹.

Певну зацікавленість до України виявив німецький інвестор «KWS» – гігант-виробник елітних сортів насіння. 2008 року компанія побудувала в Хмельницькій області завод з виробництва насіння кукурудзи, а 2012 року спорудила під Києвом комплекс сховищ для насінневої картоплі.

Останнім часом українські аграрники зробили перші кроки на шляху співробітництва із сінгапурськими підприємцями. 2012 року сінгапурська компанія «Ослам Україна» експортувала в Південну Африку 26 тис. тонн

української кукурудзи (до речі, Південна Африка сама є експортером цієї зернової культури). Щоправда, розширити співробітництво з названою компанією не вдалося. У розгортанні своїх інвестиційних програм остання віддала перевагу більш згідливому і проворнішому російському партнеру. Взявши в оренду 100 тис. га землі, компанія зобов'язалася протягом трьох років виділити 400 млн. доларів на будівництво тут заводу з переробки молока. Крім того, вона планує придбати 50 тисяч голів великої рогатої худоби. Для того, щоб отримати цього заможного, а головне, системного інвестора, росіяни створили йому найсприятливіші умови – виділили продуктивні землі, звільнили імпорт обладнання, аналоги якого не виробляються в Росії, від сплати ПДВ. В Україні ж сингапурцям потрібно було б сплатити ПДВ, мито, плюс ще митниця нараховувала б додаткову вартість¹².

Окрім великих компаній, Україною цікавляться й середні та дрібні землевласники. Дослідники нараховують понад 130 іноземних фермерів, які організують тут свій бізнес. У квітні 2011 року 30 із них об'єдналися у Європейський клуб фермерів. Один із них – німецький фермер Ганс Венцль – переїхав з Баварії у Черкаську область, село Роги. Своєї техніки він не мав, тому спочатку виживав за рахунок державних дотацій. Затим трохи розбагатів і започаткував підприємство «Дукра-Агро», у якому 30 працівників обробляють 2,5 тис. га землі, вирощують зернові та інші культури. Західноєвропейський фермер буде в українському селі для своїх потреб уже другий елеватор. «Я народився в місцевості, де у селян є пара голів худоби і трохи землі, – ділиться своїми роздумами ще один іноземець, що переселився в Україну, – бельгійський фермер Бернар Віллям. – У нас же тут – справжня Аргентина. Вода, земля, ліс, люди»¹³. Біля Львова бельгійський аграрник завів тваринницьке господарство, де пасуться біля 600 кіз, корови, осли, гуси та качки.

Наведені факти наводять на певні роздуми. Невже мільйони українських мігрантів, які залишили Україну в роки незалежності, не могли б так само ефективно працювати на рідній землі? Адже свого часу українці успішно підіймали сільське господарство тієї самої Аргентини, Бразилії, розбудували фермерські господарства. Чому ж на батьківщині знехтували їхнім багатотисячним хліборобським досвідом, перетворили у наймитів іноземних компаній? Ясна річ, питання це непросте і вимагає окремого аналізу.

Впадає в око й те, що дедалі більше коштів у розвиток сільського господарства України вносять несільськогосподарські інвестори. Скажімо, відома шведська компанія «СА Fastigheter», яка майже 100 років спеціалізується на ринку нерухомості, вперше у своїй історії вирішила зайнятися агробізнесом, вибравши для цього Україну. Крім традиційних компліментів щодо родючих місцевих чорноземів і вдалого географічного розташування, керівники компанії позитивно відгукнулися про портову і дорожню інфраструктуру України, тарифи портових елеваторів. Звичайно, українські дороги зарубіжні гості порівнювали не з шведськими, а з російськими, а щодо тарифів елеваторів, то вони справді у нас значно нижчі, ніж у бага-

тьох інших країнах. В Україні за збереження тонни зерна компанія платить у середньому 25 доларів, а, скажімо, в країнах Південної Америки – 120. Перші кроки на українській землі виявилися для компанії досить вдалими: з інвестованих у сільське господарство Київської області протягом трьох років 45 млн. доларів вона вже повернула 17 млн.¹⁴

Українські підприємці не тільки вивчають передовий досвід аграрників інших країн, а й діляться власними здобутками у запровадженні нових виробничих технологій. У фермерському господарстві «Коник» села Сторожинець на Закарпатті на 29 гектарах саду весною 2012 року було встановлено протиградову сітку. Запозичити досвід колег в село приїхали представники провідних садівничих господарств Криму, Вінничини, Київщини, Хмельниччини та інших регіонів України. Запросили сюди й представників деяких європейських країн, що спеціалізуються на новітніх технологіях у галузі садівництва, фахівців відомої італійської фірми, що допомагали монтувати сітку, а також науковців з академічних інститутів. Протиградові сітки поширені в багатьох країнах Євросоюзу. В Італії та Німеччині вони вкривають до 80 відсотків садів, захищаючи їх не лише від граду, а й від шкідників. Тому досвід закарпатських садівників зацікавив не лише фермерів, а й науковців, бізнесменів¹⁵.

Упродовж багатьох років аграрників України турбує проблема запровадження і функціонування гуртових ринків. І це зрозуміло: кожен виробник прагне продати свою продукцію за належну ціну. Як правило, посередники, які користуються відсутністю таких ринків або недостатньою організацією їхньої роботи, заробляють значно більше за виробників, що не є справедливо. Щоб допомогти селянам у цьому питанні, у Львові у вересні 2012 року проведено першу міжнародну конференцію «Розвиток гуртових ринків сільськогосподарської продукції в Україні». Її організаторами були місцева облдержадміністрація, Агенство міжнародного розвитку США, ТОВ «Шувар» та ін. Місцем проведення заходу Львівщину було обрано не випадково. Тут уже напрацьована відповідна модель, яка включає в себе сільськогосподарські заготівельні кооперативи на рівні сільських рад, в районах – агроторговельні будинки, а в обласному центрі – гуртовий ринок сільськогосподарської продукції «Шувар». Така модель допомагає активно просувати товар на ринку від виробника до споживача. Крім вітчизняних бізнесменів, торговців, фермерів, науковців, свої міркування на конференції висловили й іноземні фахівці. Зокрема, досвідом поділився президент гуртового ринку Варшави Януш Белінські. У цьому місті кожен окремий павільйон ринку займає гектар площі, а між ними фермери продають з машин свою продукцію. Більше третини покупців – жителі Варшави, ще третина – з усієї Польщі, крім того, сюди приїжджають покупці з Росії, України, Білорусії, Литви. На свій розвиток ринок узяв позику від світового ринку. Держава вклала в справу 40 млн. злотих, а прибутків одержала 200 млн.¹⁶. Отже, в розвинених країнах держава підтримує гуртові ринки, а не перекупників. Сам гуртовий ринок торгівлею не займається, він лише

створює для неї умови. Що ж до України, то тут ніколи не вистачало коштів для підтримки виробників, а для підтримки продавців вони взагалі не виділяються.

Підсумовуючи, зазначимо, що упродовж останнього десятиліття розширилися масштаби і зросла ефективність співробітництва українських аграрників із суб'єктами економічної діяльності зарубіжних країн, виріс інтерес іноземних інвесторів до аграрного сектора України. Однак рівень інвестування останнього поки що не відповідає ні можливостям сільського господарства нашої країни, ні його потребам. Це зумовлено різними причинами, що знижують привабливість українського аграрного середовища: недосконалістю українського законодавства, що породжує корупцію і хабарництво у цій сфері діяльності; перекосами на користь обслуговуючих, а не виробничих сфер, внаслідок чого аграрне виробництво знаходиться у найгіршому стані; неврахуванням специфіки сільського господарства як галузі з уповільненим розвитком капіталу.

Примітки

1. Реформування сільського господарства в Україні: широке поле / За ред. Штефана фон Крамона Таубадея та Людвіга Штріве, – К.: Фенікс, 1999. – С. 1.
2. Саблук П. Причини кризи в аграрній сфері та напрями виходу з неї / П. Саблук // Фермерське господарство. – 2006. – № 36 (308). – С. 2.
3. Там же.
4. Там же.
5. Николаев А. Зыбкая почва инвестиций в отечественное сельское хозяйство / А. Николаев // Фермерское хозяйство. – 2006. – №33 (305). – С. 10.
6. Левицька Л. Жива вода / Л. Левицька // Голос України. – 2010. – №102 (4852). – С. 2.
7. Там же.
8. Слюсаренко Н. Захід нам допоможе / Н. Слюсаренко // Фермерське господарство. – 2006. – №38 (310). – С. 2.
9. Пасхавер А. Золотые зерна / А. Пасхавер // Корреспондент. – 2012. – №18 (506). – С. 28.
10. Там же.
11. Там же.
12. Там же. – С. 31.
13. Там же. – С. 30.
14. Там же. – С. 31.
15. Бреза І. Сітка рятує яблуневий сад / І. Бреза, В. Ништа // Голос України. – 2012. – 26 травня. – С. 17.
16. Слюсаренко Н. Селянам потрібен прозорий гуртовий ринок / Н. Слюсаренко // Фермерське господарство. – 2006. – №36 (308). – С. 11.

Резюме

В статті делается попытка исследовать основные направления и эффективность сотрудничества сельскохозяйственных предприятий Украины с субъектами хозяйствования зарубежных стран.